

PERMISSIO.

Vlſo Procuratoris Regis conſenſu, ſupra-
dictum Librum, typis mandari Sumpti-
bus LAURENTII ANISSON, concedimus:
& nequīs ultra conceſſam ei facultatem denuo
excudar prohibemus. Lugduni die 19. Octo-
bris 1669.

DE SEVE.

DE

DE PROCVRANDA
INDORVM SALVTE.
LIBER PRIMVS.

*Quòd Prædicatio Euangelij apud Bar-
baros eſſi difficilu, tamen & neceſſaria,
& fructu plena exiſtat.*

CAPVT PRIMVM.

Quod non ſit deſperanda ſalus Indorum.

ALVTEM Barbarorum, Fideique
propagatio nem, qui logè poſiti ſunt,
ac rem voto ſuo metiuntur, facilem
ac ſpecioſam provinciam arbitrantur
& cum innumerabiles populos hoc altero orbe
diffuſos breui tempore ad Chriſti nomen tranſiſ-
ſe audiunt, vberem copioſamque meſſem non
multo negotio ex hoc agro ſibi perſuadent. Ita
ſæpe accidit, vt qui ad opus accedunt, tunc de
manipulis & horreis cogitent, cum de aratro &
ſemente deberent. Contrà qui periculo factò pro-

A
pius

pius rem viderunt, atque tractarunt, tot talesque
 difficultates offendunt, vt plerique labore victi
 penè desperatione frangantur. & sudores quidem
 magnos & diturnos, frugem verò vel nullam,
 vel perexiguam esse contendunt. Mibi verò si
 quid melius & vtilius sapere donatum sit, vtraque
 sententia corrigenda, ac moderanda videtur. Nam
 quemadmodum præclara omnia nequaquam
 cuius peruis esse solèt, ita profecto quæ necessa-
 ria homini Deus esse statuit, in iis qui diffidit, sù-
 mæ providentiæ facit iniuriam. Neque enim ge-
 nus aliquod hominum exclusum est in Euangelij,
 fideiq; cõmunicatione, vbi à Christo Domino Apo-
 stoli audiunt, Eútes in mundũ vniuersum præ-
 dicare Euangelij omni creatura. Et rursus, Præ-
 dicari in nomine eius penitentiam in omnes
 gètes incipientibus ab Hierosolyma. Et apertius,
 Eritis mihi testes in Hierusalè & in omni Iudæa,
 & Samaria & vsque ad vltimum terræ. Et alibi,
 Docete omnes gètes. Quis igitur tà illustri præ-
 cepti torques commentarij autoritatem contènat?
 Aur quam hominum nationem ad eò feram & ab
 omni humano sensu remotã beneficio Prædica-
 tionis, Fidei, Pœnitentiæ ac diuinæ doctrinæ des-
 titutam putet, cum audiat Dominum de vniuer-
 so mundo obeundo, de omnibus docendis disci-
 pulos contestantè? Quod si non omnium esse Fidè
 Paulus docet, tamè id non conditioni hominum
 aut natalibus tribuit, sed peruersitati & importu-
 nã cuidam obsecrationi. Certè enim vt nõ solum
 prædicationem Euangelij in toto orbe cogitarem-
 us, verum etiam insignem vbique fructificatio-
 nẽ, Iohannes in Apocalypsi in turba illa magna &
 beata

Marc. 16.

Luc. 24.

Act. 1.

Mat. 28.

2. Thess. 3.

Apoc. 7.

beata Agnũ sequete, omnem populum, omnẽ tri-
 bum, omnem linguam, quæ sub cælo est, com-
 morat. Quin potius si attentius diuinæ scripturæ
 legamus, apparebit fortassis nõ sine magna ratio-
 ne, ac diuino quodam mysterio extremũ & abie-
 ctissimum genus hominum, vel præcipuè ad for-
 tem Euangelij vocari. Æthiopia, inquit, præue-
 niat manus eius Deo. Quæ verò gens despiciatior
 his, qui vel ipso terrore & putore horrori pene
 habentur? De his Sophonia quoque Propheta:
 Attenuabit omnes Deos terræ, & adorabunt
 eum viri de loco suo, omnes insulæ gentium.
 Sed & vos Æthiopia interfecti gladio meo eritis,
 illo nimirum gladio, quem Dominus venit mittere
 in terram, quod est verbum Dei, pertingens
 vsque ad diuisionem animæ & spiritus. In
 eodem quoque Propheta legitimus. Quia tunc red-
 dam populis labium electum, vt inuocent omnes
 in nomine Domini, & seruiant ei humero vno,
 vltra flumina Æthiopiæ inde supplices mei filij
 disperforum meorum deferent munus mihi. Quo-
 nam dispersos suos Deus noster intelligat, nisi
 quos alibi vocat filios excussorum? Quòd celesti
 virtute exculli, vt electæ sagittæ, ac toto orbe
 dispersi populos innumerabiles salutariter feriant,
 & vincetos, ac supplices Deo suo spolijs gloriosi
 post se agant. Vltra flumina verò Æthiopiæ si
 quis gentes positas quærat, inueniet sanè præcis
 scriptoribus ignotos Nili fontes Christianorum
 hominum peregrinatione superatos. Neque ve-
 rò illud improbable est plerumque Insularum
 nomine in diuinis literis terras has omnes magno
 Oceano circumfusas designari, tamen si continen-

P/67.

Soph. 2.

Mat. 10.

Heb. 4.

Soph. 3.

P/126.

Tèque via

dent pri-

mi, qua-

runt. Ita-

men hi

quos, se-

ret, &

ibi quæ-

seru ali-

no gurgi-

te capi.

Et re cer-

rarit ne-

scit en-

debet or-

bis. Luc.

10. Phar

de Nilo.

In oratio-

ne fune-

bri Bas-

lij, & ad

rostrum.

mianum
Epist. 71

Esai. 66.

Esai. 42.

D. Hier.

in Epistol.

ad Ephes.

c..

Clemens, in

Epist. sua

dicit, Post

Orationum

mundi, in

alg. Lo-

quitur

ibi, ut vi-

detur, de

gentibus

nouitribi.

Mal. 2.

Rom. 1.

DE PROCURANDA INDORVM

tes plurima ex parte sint, fortassis, quod ea antiquiorum sententia fuerit, ultra Africam, Europæque, atque Africæ sibi nota litora, vel nullam habitari regionem, vel eam, si qua esset, insularem esse tanrummodo. Nam à Pindaro Poëta decantatum est ultra Gades mare esse hominibus impermeabile, quòd prouerbij loco non semel sanctus Nazianzenus celebrat. Itaque cum vel Sophonias omnes Insulas gentium adorataras dicit, vel Esaias ad Insulas longe ituros, qui saluati fuerint, ultra Africam, & Lydiam, & Italiam, & Græciam, & annuntiaturos Dei gloriam gentibus, de quæ iis omnibus adducturos fratres suos donum Domino: siue etiam cum hortatur ad decantandam Domino laudem eos, qui in extremis terræ habitant insularum incolas & maris: non absurdè profectò totius huius extremi orbis homines ad Christi nomen & gloriam agnoscendam conuocandos, conducendosque significare intelliguntur. Cur enim contemptos, ac sempiternæ obliuioni datos homines arbitremur apud pium Conditorum, & benignissimum Redemptorem? Nunquid non vnus est pater omnium? An alio sanguine Græci & Romani, alio Barbari & Indi redempti sunt? Ipsos certè Iesu Christi Apostolos scimus ad remotissimas, ac ferocissimas nationes penetrasse, neque eorum belluinis moribus deteritos, neque sensus stuporem petrosos & prædicasse Euangelium & baptisasse, & munus inde Domino iuxta propheticum vaticinium obtulisse. Agnoscebant se debitores crediti talenti Græcis pariter ac Barbaris, sapientibus atque insipientibus. Intelligebant

SALVTE. LIBER I. 5

bant in Christo Iesu non esse Iudæum, & Græcum, Barbarum & Scytham, sed nouam creaturam, quæ secundum agnitionem Dei renouatur in imaginem eius, qui creauit illam. Etenim quos paterfamilias licet debiles, licet pannolos, & horridos ad præclaras cœlestis conuiuij epulas, & horridos ad præclaras cœlestis conuiuij epulas pro sua magnificentia inuitari iubet; cuius obsecro temeritatis, cuius impudentiæ erit, hos vt serui conuiuias dedigantur, auersentur, fastidiant? Nisi puramus melius esse perfectam ministris vel conuiuiarum rationem, vel conuiuij dignitatem, quam ipsi omnium conditori & largitori? In illo certè linteo quod Petrus elicienti cœlestis oblatum est, omne genus non solum volucrum & animantium; verum etiam serpentium ac reptilium expositum, ac præparatum diuina nos docuit historia, vt etiam fordidos, & abiectos atque, vt ita dicam, humi repentes à Domino sanctificatos intelligamus. Quod autem Deus sanctificauit, nobis vt immundum fastidire, ac repellere minime licet. Quamobrem desinamus vel tarditatem vel duritiam Indorum tantis diuinæ claritatis promissis opponere, & cum qui promissit fidelem existimantes, à communi omnium salute nullum genus mortalium putemus exceptum.

Coloss. 1.
Luc. 14.

Act. 11.

A 3

CAPVT

CAPVT II.

*Cur videatur multis difficilis, & parum
utilis prædicatio apud Indos.*

CVM has atque his similes diuinæ Scripturæ voces attendimus, satis elucet, quemadmodum Pater misericordiarum neminem velit perire, sed omnes ad penitentiam reuerti, omnes omnino saluos fieri, omnes ad sui nominis agnitionem venire: atque ita generaliter cogitantibus erigitur spes non mediocriter, studiumque illud accenditur, ad salutem animarum quærendam, cum ipse dixerit suis, Ego posui vos, vt eatis & fructum plurimum afferatis. Sed cum venitur ad tem, adeo contraria humanæ imbecillitati apparent facta promissis, ita omnes aditus miseris hominibus interclusi ad salutem, vt calore illo refrigerante, sæpe diuinam potius cogitemus seueritatem, quæ non amat multitudinem filiorum infidelium, & inutilium. Ac præterite quidem infidelitatis iustum supplicium infidelitatem esse, vt qui Deum in natura docentem contempserunt, in Euangelio prædicantem, auribus aggrauatis quodammodo non sinatur audire. Vt enim arcani cuiusdam ac diuini iudicij fuit tam innumerabiles populos tot annorum millibus Dei notitia caruisse, ita quoque eisdem tribuendum esse, quod notitia quædam tenuis offeratur, vel ita offeratur, vt facile repudietur

dietur, vel ita demum recipiatur oblata, vt mox perniciosius deferatur. Quis enim cognouit sensum Domini? Verè iudicia illius abyssus multa. Ita que videtur experientia ipsa docere infinitam hanc Indorum barbariem, suis ita exigentibus malis, cum à luce Euangelica per mille quadringentos annos aberrasse; tum verò diuina vltione acrius perurgente, postquam, vt Psalmus habet, coruscauerunt orbi terræ fulgurationes eius, atque his locis illuxit veritatis radius, occæcatas esse mentes infidelium, ne fulgeat illis lumen Euangelij pacis. Nam quoddam Apostolicam tubam etiam his regionibus olim insonuisse asbitratur, huc vocantes Prophetæ testimonium à Paulo pronuntiatum: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, non mihi videntur tantam rem satis conficere, cum etiam Augustinus sua ætate in Africæ quibusdam partibus ignori adhuc fuisse Christi nomen affirmet, quo ne Romani quidem imperij fama peruserat. Me verò vt illud secus intelligendum purem, mouet maior auctoritas Christi Domini, qui perspicue docuit tunc venturam esse mundi consummationem, cum Euangelium fuerit toto orbe vulgatum. Quamobrem illud, vt pleraque alia, ita de Apostolis accipiendum est, vt Apostolici viri simul cogitentur: quorum sonus in omnem quidem terram exit, sed gradatim, suisque temporibus secundum æterni consilij decretum. Familiare est prophetis oraculis, vt tempora etiam seiunctissima, vno velut aspectu subiiciant oculis, de quibus vniuersis pronuntient, quæ per partes imple-

da sunt. Quam regulam plerumque necessariam esse sacris scripturis intelligendis, non ambiget vel tenuiter in iis exercitatus. Iam verò quod vestigia nonnulla reperta sunt, antiquam, vt apparet, Fidem notantia apud quosdam, vt crucis erecta signa, & alia quædam, non satis apertum documentum est. Extat sanè in superioribus huius provincie regionibus hodie quoque fama percelebris Indorum vetusta traditio vulgata & conferuata, venisse olim vitum quandam insignem nostris similem, quem suo vocabulo Tiesuiracocha ipsi appellant, qui multa vtiliter docuerit, sed nihil sermone proficiens, signis ac virtutibus clarus etiam martyrio coronatus sit. Huius effigiem multum ab Indorum habitu abhorrentem, sanctorum porro nostrorum non ab similem quidam se vidisse confirmant. Sed vt vera hæc sint (cur enim negemus esse potuisse?) quid faciem infinitis aliis gentibus, quarum etiam facies adhuc ignota est, quas tamen esse certissima ratione deprehensum est? Illud magis persuasum habeo, & magnam orbis partem adhuc restare intactam, quod tum Nautica tum Cosmographiæ peritissimi affirmant, & eam quam modo tenemus, vsque ad nostra tempora Christianis hominibus incognitam persistisse. Igitur, vt redeam ad institutum, apparet quibusdam hos populos, has gentes, hanc infinitam barbariem, vt olim destituti sunt Lucæ Evangelica, ita nunc quoque postquam copia illius facta est, ad percipiendam doctrinam salutarem, necessaria intelligentia & capacitate destitui. Vtrumque enim

æquè inscrutabilis iudicij esse, quod vt penetrare non possumus, ita neque accusare debemus. Re vera, quod in libro Sapientie de antiquo Chanæanorum populo legimus, id aptissime in Indos quosdam conuenire facile annuerit, qui eorum ingenium morefque perspexerit. Non ignorans, inquit, quoniam nequaquam est natio eorum, & naturalis malicia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum. Semen enim erat ab initio maledictum. Sunt ergo quidam ingenita ac velut hereditaria malitia imbuti, quorum adeo pertinax & peruerso hærens cogitatio est, vt penè non auelli possit. Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cū didiceritis malè. Tam profunde humana mens nequitia gurgite absorberi solet interdum, vt pene miraculo tribui debeat, si quis eam inde possit erucere. Ne verò conditorem suum au-deat vile sumentum accusare, diuinus sermo continuo præuertit dicens: Quis enim tibi dicet, quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit si perierint nationes, quas tu fecisti? Hæc ergo prima, ac præcipua causa se offert, cur multo labore in his regionibus parum emolumentum sperandum sit, quod semen maledictum ac diuinis auxiliis propemodum destitutum in perditionem destinatum sit. Sed vt altiora consilia inuestigare destinamus, certe doctrina Christi sublimis est, vita Evangelij plusquam humana. Homines in-regros atque ingenuos postulat fidei verbum,

Sip. 11.

Hier. 13.

Sap. 12.

Iacob. 2.

per

per legem, inquit, perfecta libertatis incipientes iudicari. At natio Indorum (etsi alij alijs præstant,) vniuersa tamen est ab omni ingenuitate alienissima, tota fordida, rota scrullis. Ingenio vt plurimum obtuso, iudicio perquam imbecilli, Inconstans profus & lubrica. Moribus infidi, ingrati, metu solum cedere & vi, honoris vix sensum habere, pudoris propemodum nullum. Hos dicas pinxisse Chryostomum, cum genus feruorum quodam loco exponit. Vbi que terrarum, istud pro comperto habetur, feruorum genus impudens ferme esse, formatuque difficile, lasciuum, lubricum, parumque idoneum ad virtutis doctrinam capessendam & cætera. Neque seruale tantum ingenium est; verum etiam quodammodo brutum: vt facilius putes feras cicurare, quam istorum vel frænare temeritatem, vel excitare torporem, aded ad percipiendum rudes, ad cedendum sunt duri & peruiuaces. Denique vt irrationalia pecora naturaliter in captiorem & prædam apta in corruptione perpetua degunt, neque matrimonij leges, neque natura reuerenti: libidine pro ratione vtuntur. Quid ergo pergitur margaritas mittere ante porcos, & canibus sanctum dare, qui facile reuertuntur ad vomitum, & cæni volutabra delicias ducunt? An infantium insensatorum more viuentes, parentes animarum inauxiliatarum, comestores viscerum humanorum ratione ac lege regendos credimus, ac non potius loris & ferro subigendos? Iam vero quoniam Fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei linguæ opus est ad Euangelizandum. Hic qui negotium

gotium barbaros imbuendi assument, difficultates patiuntur eas, vt malint pene cum faxis, & marmoribus agere, quam de rebus in se quidem arduis & sublimibus, & elingues dicere, & à surdis audiri. Ferunt olim septuaginta duabus linguis confusum esse genus mortalium: at hi septingentis, & eo amplius inter se discrepant, vt vix vallis habitetur paulo latior, quæ non sua materna lingua gaudeat. Et si enim in vniuerso Ingarum imperio, quod ab æquinoctiali Quieto vsque ad longissimam Chilæ prouinciam per gradus fere quadraginta distenditur, lingua generalis à Rege Guainacapa introducta viget, tamen & Indorum gentes innumerabiles sunt his terminis exclusæ, & eæ ipsæ non ita illa familiariter vtuntur, vt apud vulgus promiscuum in vsu sit. Accedit quod mysteriis Fidei præcipuis vocabula sæpe desunt, vt indicæ linguæ periti tradunt. Per interpretem verò rem tantam agere, & cuiusque plebeij ac vulgaris hominis fidei, & sermoni committere documenta salutis, tamen si necessitate impellente factitatur, tamen res ipsa docuit, quam non solum in commodum sit; sed etiam perniciosum interdum, dum alia pro aliis interpretatur, aut quia non assequitur, aut etiam quia sequi docentem piget. Quid igitur faciet, qui linguarum donum non habet, neque interpretationem sermonum, qui cum barbaris cogitur, & ipse barbarus esse, vt cum loqui nesciat, tacere non possit? Linguaë difficultates, locorum non minores fortassis excipiunt. Nam, vt omittam nauigationem longissimam, molestiis periculisque plenissimam, ipsæ habitationes Indorum

Indotum ferè inaccessa spem salutis videntur excludere. Videas plerosque ferarum instar non vrbes, & oppida, sed rupes, atque antra incolere, neque gregatim vitam degere, sed sparsim, sæpè incertis vagari sedibus. Itinera ceruis aut ibicibus tantum peruia. Domus nullæ, non rectum, non paries fundamèto surgens. Caulas pecorum, aut biuaria dicas potius, quam hominum cætus. Hos quæso quis adeat? quis conueniat? quis conuocet? quis doceat, & cohortetur? Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, ait Sapiens. Cùm sint igitur inter domesticos fidei, quibus doctrina panis erogari fructuose possit, *Mat. 15.* cur filiis tollendus est, & canibus dandus, vel potius proiciendus? Quid consilij est incertis certa postponere, & labores subite maximos vtilitate nulla vel perexigua? Atque ad hunc fanè modum qui negotium salutis Indicæ vel difficile reputant, vel etiam exosum habent, sententiæ suæ causas, si serio interrogentur, videntur mihi non improbabilis reddituri.

CAPVT III.

Quod difficultas prædicationis non debeat terreve Christi seruos: & qua ratione sunt animandi.

VALET sanè commemoratio difficultatum, quæ in disseminando verbo Dei occurrunt, fi

si prudenter adhibeatur, non parum, vt quorundam iuuenilis quidam ardor temperetur, ac refranetur audacia, quam rectissime Aristoteles dixit pericula vt ignota citissime agredi, ita tentata celerius fugere. Fortes enim milites postulant bella Domini exercituum, non audaces & temerarios, qui more Ephraim inter suos otiose intendentes, ac mittentes arcum, in die prælij conuersi sunt. Est verò prudentis & fortis viri, pericula, difficultates omnes, rerumque incertos exitus secum ante meditari, non vt magnitudine laboris territus, spem abiiciat victoriæ, sed quo & paratior, instructiorque accedat ad rem, & dubiam fortem, si secus cedat, minus iniqûe ferat. Ita certè videmus Mosè suam merientem vires detrectasse cum Pharaone congressum, Hieremiam prophetandi prouinciam deprecatum esse, Salem cum adhuc Dei spiritu regeretur, ob regnum delatum laritasse, quos tamen omnes cæterosque homines Dei & si rei magnitudo probè perspecta terrebat; tamen Dei omnipotentis amplius recreauit, & confirmauit autoritas. Illud enim verissimè à quodam nostro fratre diu multumque in hoc negotio Indorum exercitato dictum, etiam ipse experiri iam mihi videor, Inter omnes virtutes ad functionem eam necessarias caput esse humilitatem. Hæc neque magna sapit, neque sibi pollicetur illustria, neque labore vnquam frangitur, neque verò fructus etiam tenues dedignatur: sed quidvis per eam efficit Dominus, id gratum pro magno habet. Verè humilibus dat gratiam Deus, atque his ministris, fortija sæculi & præclara

4. II. R. ibi.

Esf. 77.

Erod. 3.
Hier. 1.
1. Reg. 10.Iacob. 4.
1. Pet. 5.

con-

confundit. Ac mihi quidem humilitatis maxime
 inopia in causa esse videtur, penuriam vt fru-
 ctum videamus, & cum multum fortassis semi-
 nauerimus, metamus perparum, quia iuxta
Act. 1. Prophetæ sermonem, Vnusquisque in domum
 nostram festinamus, & domum Domini non
 curamus, id est, audius nostram quam Dei glo-
 riam querimus. Sed venio ad rem. Indorum ve-
 ram conuersionem ad Fidem perdifficilem esse
 dicunt. Est sanè. At illud non oscitanter cogi-
 tare oportet, semper fidei prædicationem fuisse
 difficillimam, & fructificationem Euangelij la-
 boriosiore longe existimatione nostra. Vt enim
 omitam dicere, quanta præcesserint, quanta
 consecuta sint, quæ semen Dei ne susciperetur
 vigerent, ne susceptum maturefceret, impedirent,
 profecto generalis ratio doctrinæ Christianæ sa-
 tis per se ipsam verticem formidabilem mōstrat.
 Etenim ratione omni superiora docet, nec probat;
 mores ab omni cupiditate, & gloria alienos
 instituit, vitiis omnibus funditus euerfis, qui-
 bus est humana natura plenissima, & diurna
 consuetudine offumatisima. Præmia pollice-
 tur, quæ non videntur, ea, quæ videntur, con-
 temnere iubet: sensum hominis ad ea transfert,
 quæ sentiri nequeunt: vitam non humanam ho-
 mines agere vult. Quis igitur facile ac suauè
 putet, belluas in Angelos transformare, idque
 voluntate ipsorum adnitente, quibus vis ista af-
 fertur? Verè opus hoc non hominis, non alterius
 cuiusquam, quam Dei vnus. Ipse sibi prop-
 rium vult. Hoc est opus Dei, inquit, vt cre-
 datis in eum. Et, Nemo venit ad me, nisi quem
 Patet

*Trige
 Chry. ho-
 mil. 7. in
 1. Epist.
 ad Corin.*

*Ionn. 6.
 Ephes. 2.*

Pater traxerit. Et, Dei donum est, non ex vo-
 bis, ne quis gloriatur. Quod si in ipsum Fidei
 nostræ autorem, & consummatorem Iesum,
 oculos conuertamus, est omnino aliquid, quod
 magnopere consolari, & erudire possit, vt ob-
 struatur omne os, subditus fiat Deo omnis spiri-
 tus. Quis enim æternæ sapientiæ celsitudinem
 cogitans, miraculorum potentiam, benignita-
 tis viscera, cum ad homines docendos, & alli-
 ciendos se inclinaret, non pro certo sibi per-
 suaderet, vel vna illius concione mortales om-
 nes fuisse flecendos, vt tantum Prædicatorem
 innumerabili multitudine certatim orbis vni-
 uersus sequeretur? At vide, quàm res euenerit
 secus. Diu Euangelizauit, summo conatu, ma-
 gna diligentia, adhibitis signis ingentibus, quæ
 nemo aliàs fecit, vita innocētissima, conuer-
 satione suauissima, autoritate diuina, quid egit?
 quid consecutus est? Si consilia æterna suspicias,
 plus quam intelligi possit. At si hominum grati-
 tudinem & obsequium consideres, horror est di-
 cere. In exiguo populo, eoque per plus mille
 annos instructo legis, & Prophetarum oraculis,
 vix paucos discipulos habuit, eosque neque
 præcipuos, neque constantes: plurimos aduer-
 sarios, innumerabiles obtrectatores, qui de ma-
 lis verterentur in pessimos. Et indignatur ho-
 muncio non sibi latas segetes furgere ad pri-
 mum seminis iactum? frustratum se conquera-
 tur, si ad prædicationem suam non cernat ho-
 minum millia datis manibus sterni? Ioannes
 Baptista ipsa hominum qui Christum sequerentur,
 paucitate commotus, dixit ad suos. Qui *Ionn. 3.*
 de

o/c

de caelo venit super omnes est: & quod vidit & audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit. Nam pro doctōris dignitate, tam exiguus discipulorum numerus quasi nemo Iohanni merito videbatur. Audiamus verò ipsum ducem & Apostolum confessionis nostrae piè cum patre suo æterno exostulantem. Et ego dixi. In vacuum laboravi, sine causa & vanè fortitudinem meam consumpsi. Nonne labores tot & tantos prædicandi, pernoctandi, vicos & castella circumeundi, clamandi & nauigandi, curandi ægros, diuina & mirabilia parrandi, vacuos & infructuosos penè dicas, si paucitatem Christi discipulorum spectes, ceteras inimicorum, & perniciam? Nonne frustra tantum robur, frustra illam fortitudinem consumptam putes, si morientem videas, confixum in domo eorum, qui diligebant eum: à suis partim desertum, partim proditum, ab alienis insatiabili crudelitate vexatum, casum, in crucem actum? Sed quam rationem inicit sapiens Magister? Quomodo se confirmat, & consolatur? Ergo inquit, iudicium meum cum Domino, & opus meum cum Deo meo. Id est, non amplius homines curo, non respicio ad relatum ab hominibus gratiam: sed Deum meum attendo, illius iudicij æquitatem scio: opus meum illi impendo: spem meam apud illum colloco, illius gratia cuncta libens & facio, & subeo, dispendia pro compendiis ducens: Hic animus erat, hæc mens saluatoris nostri Dei. Hæc deberemus aduertere animum, quicumque opus Domini facimus, & operatij inconfusibiles haberi cæ-

pimus

pimus. Non nostrum, sed Dei negotium agimus, curam ipsi omnem lætè ac promptè laborantes, atque rei exitum relinquamus. Qui hac humilitate verissima, hac sincerissima charitate opus Dei tractat, etsi videtur interdum sine fructu laborare, tamen audit statim diuinum responsum. Et nunc dicit Dominus formans me ex utero seruum sibi, vt reducam Iacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus est in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea, Et dixit, Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fœces Israël conuertendas: ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Satis plenè Christi Domini proposito exemplo tam perspicuo & illustri, quicquid est molestiæ leuari, quicquid querelæ deponi queat, si cordis aliquid ac frontis superfit homini. Neque enim discipulus supra Magistrum est, neque seruus maior Domino suo.

ibi dem.

1644. 13.

CAPVT IV.

De eadem re.

Sufficiebat quidem Christi seruatoris exemplum: sed redarguenda est adhuc nostra desidia, & compungenda per cætera exempla Patrum. Apostolorum sanè trophæa cernimus, & totius orbis victores signa crucis ultra Romanas aquilas extulisse miramur, magnæ felicitatis cursum ducimus, & si daretur, tantam gloriam iuualet imitari. Sed cohibeamus tantisper animum,

B &c

18 DE PROCVRANDA INDORVM
& illorum sudores, pericula, certamina, tem-
poris difficultates, hostium magnitudinem cogi-
temus: intelligemus profecto longè carius illis
stetisse victoriam, quam quisquam facile credat.
Arma, inquit, militiæ nostræ non carnalia sunt,
sed potentia Deo ad destructionem munitionum,
consilia destruentes, & omnem altitudinem ex-
tollentem se aduersus scientiam Dei. Quid igitur?
Commemorat se alibi ab Hierosolymis vique ad
Ierusalem propagasse Euangelium Christi, & lon-
gè latè per circumpositas regiones, quas, si quis
consideret immensa terrarum spatia, mirabitur
potuisse vnius hominis peregrinatione cognosci,
nedum doctrina Apostolica impleri: quo etiam
in loco in Hispaniam profectionem suam prædi-
cit, eamque prædictionem post priorem eius ca-
tenam Romæ re ipsa completam, non desunt,
qui affirmant, in quibus esse videntur Hierony-
mus & Chrysostomus. Sed quibus periculis &
arumnis tanta peregerit, nemo melius possit
narrare, quam ipse in posteriore ad Corinthios
Epistola. Pelagus illud laborum, ac tempestatem
si quis intuetur, videt omnino nullo modo nisi
per crucem crucis prædicatores vicisse, eorum
quoque æmulatores non aliter esse victuros. Ve-
rum cum Crux non dissimilis sit, nescio tamen
quomodo difficultates patimur nunc omnino
contrarias, vt si quis attentius consideret, diuini
consilij altitudinem admirerur. Nobis nihil est
perinde graue, ac nimius stupor & insipientia bar-
barorum: contra Apostolos nihil ita exercuit, at-
que inflata illa præpotensque sapientia, tum In-
dæorum, tum Græcorum, tum maximè Roma-
norum:

2. Cor.
10.

Rom. 15.

*in
clo vi-
no a
España*

Hier. in
e. 5. A-
mos.

Chryso.
ho. 10. in
2. ad Ti-
mor. &
de Lau-
dib. Pau-
li ho. 7.

1. Cor.
11. & 12.

SALVTE. LIBER I. 19
norum: vt se veluti ridiculos exhibere viderentur
Synagogis, Academijs, Curia: Nos predicamus, 1. Cor. 4.
inquit, Christum crucifixum, Iudæis quidem
scandalum, gentibus autem stulticiam: ita vt in
magna laude sua Paulus ponat, Non enim erub-
esco Euangelium, & ad Timotheum scribat, Rom. 1.
Noli erubescere testimonium Christi. Illos virge-
bat potestas sæculi, cum imminerent imperij tas-
ces. Nos potestates quidem ac Magistratus Gen-
tilium parum timeamus, cum sit summa penes
Christianos: sed ab eadem potestate non parum
sustinemus nonnunquam molestiæ, & incom-
modi, cum cernamus non raro eueri prauis exem-
plis auaritiæque quorundam, quicquid ab alijs
ædificatur ad fidem. Illi ingenia hominum nacti
sunt elata, & peruicacia, ipsaque sæculi pruden-
tia simplicitatem Fidei inflexibiliter respicientia:
Nobis mobilitas contra imbecillitasque natura-
lis Indorum ingenij, molestiæ plurimum afferit:
vt illos quidem saxis mandare Euangelica semi-
na diceres, nos arenæ. Maiores nostros labor in-
defessus, inopia, ignominia, cruciatus, necif-
que quotidianum quodammodo discrimen: nos
tædium, sermonis inopia, ipsa hominum igno-
bilitas, solitudo quedam, ac desperatio maximè
oppugnant. Itaque Fidei prædicatio sicuti res est
magna, ac maior omni existimatione hominum,
ita nunquam sine ingenti labore & constantia
peragi potuit. Quis credidit auditui nostro, & bra-
chium Domini, cui reuelatum est? Sed in Deo
ponenda spes, qui dat verbum Euangelizantibus
virtute multa: vt quamuis euntes flectant mitreu-
tes semina sua, venientes certè gaudeant por-
tantes

Rom. 1.
2. Tim. 4.

1. ai. 53.

Pf. 67.
Pf. 125.

tantes manipulos suos, ipse dicit, Ecce ego mitto vos, ipse est, qui operatur Fidem, & dat incrementum, vt Evangelium crescat, & fructificet in vniuerso mundo. Verum nos tyrones terrent militia labores & frangunt. Et dicimus, Quid putas quia praterita tempora meliora fuerunt? Sculta sine dubio cogitatio. Nam si in illa superiora incidissemus, tantam asperitatem, nequaquam ferre possemus. Sed quia praterita sunt, felicia, & suauia putantur. Si igitur antiquorum temporum allicit nos, atque tenet mirabilis in Christianitate prouentus, & nostrae nos egestatis tader, cogitemus labores illorum nostris sine vlla comparatione fuisse maiores, & Dei sapientiae ac bonitati gratias agamus, quae pro magnitudine operis idoneos operarios parat. At sunt multi, qui tamen illa magna atque Apostolica abesse aequo animo patiuntur; tamen pro modulo etiam diligentiae molestiaeque suae non respondere fructus vehementer dolent. Qua in re vt id quum maxime verum sit, quod existimant; illa certe est summissima consolatio Apostoli monentis: Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adiutores. Dei aedificatio estis, Dei agricultura estis. Non igitur tam expendet fructus, vineae procurator in mercede reddenda, quam operam: & gratior erit fortassis Parrifamilias labor sterilis, sed fidelis, quam facilis & secundus. Quum obrem etiam ipsos magnos fidei praecones videmus fructus exiguitate saepe probatos. Nam vt omittam Ezechielem, cui Dominus testimonium fert: Si ad populos multos profundi sermonis & ignota linguae mittere-

ris

ris, quorum non possis audire sermones, ipsi audirent te: Domus autem Israel nolunt audire te vt praeteream Hieremiam contemptum & ludibrio habitum pra Hanania aliique falsis Prophetis, Amos quoque aduersus Amasiam, caeteroque Prophetas: illi ipsi Apostoli saepe magno labore nil nisi iniurias consecuti sunt. Paulus per biennium Caesareae tenetur vinctus, & cum penae quotidie disputaret ad Felicem, nihil egit. Ioannes propter testimonium Christi relegatum se videt: Iacobum illius fratrem vetus narrat historia in Hispaniis praeter homines septem aut nouem ad fidem conciliasse neminem, tam longa peregrinatione ab usque Hierosolymis susceperat, tam diuturna praedicatione. Verè enim Dominus dixit: Non est discipulus supra Magistrum: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Quoties vero ille exclamauit: Cui comparabimus generationem hanc? Cantauimus, inquit, vobis, & non saltasti, lamentauimus, & non planxistis. Quanquam nescio quid iuste querela habeat, si vel paucissimas animas, vel vnam potius totus noster labor & industria lucretur, pro qua Dominus gloriae, si sola fuisset, eadem passionibus subire minime recusasset, vt sanctus Chrysostomus quodam loco praclare docet. Cuius aureum os audire liber tantisper de hac ipsa re, quam agimus. Nihil est quod animae possit aequiparari, ne vniuersus quidem mundus. Itaque & si immensas pecunias pauperibus eroges, plus tamen effeceris, si vnam conuerteris animam. Et post pauca. Quod si hodie nemini persuaseris, persuasibus postredie, & si nunquam persuaseris, mer-

B 3 cedem

Mat. 10.

Phil. 2.
Catef. 15.
Ecc. 7.

2. Cor. 3.

Ecc. 3.

Hier. 28.

Amos 7.

A. B. 24.

A. pr. 1.

Ioan. 15.

Matt. 11.

In 2. cap.
ad Gal.
in illa
verba,
Dilexit
me &
tradidit

die se-
meripit
propter
me.
Rom 3.
in 1. epist.
ad Cor.

22 DE PROCURANDA INDORUM
cedem tamen integram habes. Et si non omnibus
paucis tamen ex multis persuadere poteris. Nam
neque Apostoli uniuerso orbi persuaserunt, licet
cum omnibus disputarint, & mercedem in om-
nibus affecti sint. Si quidem Deus non secun-
dum bonorum operum euentum, sed iuxta facto-
rum propositum coronas largiri solet, etiam si
duos obolos conferas, & quod vidua fecit, idem
in docentibus operabitur. Noli igitur, cum orbem
terre saluum facere non possis, etiam parua con-
temnere: neque maiorum desiderio a paruis te
abstrahas. Si centum nequis, decem curam sus-
cipias: si decem non possis noli quinque des-
picere: si quinque vires tuas excedunt, vnum ne
contemnas. Quod si ne hoc quoque possis, noli
desperare, noli labori cedere. Nam si parua non
contempserimus, assequemur & magna. Quae bea-
ti Patris exhortatio ad recreandos confirmandos-
que animos Christi operatorum, vel sola est fa-
tis, modo se rationi quivis obsequentem praebet.
Denique ut communibus non utamur, habet sa-
ne Indorum causa propria ac peculiaris emolu-
menta, eademque magni apud Christum pre-
tiji. Primum humilitatis, quod labor omnis
istis impensus tanto securior, quanto ab omni
humana gloria remotior. Deinde charitatis Chri-
sti fidelissimum testimonium, cum extremae in-
digentiae, & periculo tot millium animarum per-
euntium vita ipsa consecratur. Praeterea constan-
tiae, & patientiae quodnam possit inueniri certius
vel argumentum, vel periculum hoc ipso, quod
plerisque maxime grauat, tadio pro Christi gloria
decurato, ut cum multum labores, parum pro-
mouere

SALVTE. LIBER I. 43
mouere videaris? Pene dixerim esse in hoc vno
Apostolicae gloriae aemulam laudem. Postremo il-
lud mihi venissimè persuasum habeo fructus esse
pro labore, & merito longè maximos, vehemen-
terque eos decipi, vel desidia, vel ambitione cor-
ruptos, qui suas operas in hac Christi vinea pa-
rum fructuosè locatas conuertunt. Quod, ut
habet, monstrare erit sui temporis & loci. Illud
modo maneat, etiam si penuria quam maxima exi-
stet, in negotio animarum, tamen Christi Iesu
fidelibus operariis non minus, vel gnauiter, vel ala-
criter desudandum esse, ubi & illius charitati am-
plius obsequuntur, & de propria praecede nihil
deperit.

CAPVT V.

*Quod gentes Indorum quantumvis bar-
bara, auxilio tamen gratiae ad salutem
desituae non sint.*

IAM verò respondendum est prioribus illis ra-
tionibus, quibus Indorum causa, & fidus op-
pugnabatur, & respondendum est Deo adiuvante
tobrie & vere. Quatuor igitur praecipue obiecta
sunt: Djuinae gratiae subtractio: Naturae morum-
que absurditas: difficultas sermonis: locorum
atque habitationis incommoda. Principio multos
esse homines suis tenebris, relicto occulto Dei
veroque iudicio, negare non possumus, neque
homines

Ephes. 3.

homines modo, sed & familias & vrbes, & integras saepe provincias & gentes. Qui & olim fuerit, & nunc vsque sunt sine Christo, alienari à conuersatione Israël, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, denique sine Deo in hoc mundo. Cur autem tandiu eos diuina gratia atque electio præterierit, tot animarum millibus interim pereuntibus, humana ratione altius arcanum est, quod temerare velle impietatis sit. Hoc loco Paulus Apostolus cursum cohibet, & inquisitionem suam ad inscrutabilis sapientie excelsa suspendit. Cum enim narraffet gentes Israël obsecrato vocatas ad Euangelium, in fine autem etiam ipsum saluum futurum, cum intrauerit plenitudo gentium, pendens, quæ profunditas se se obiceret peruestiganti vltra, cur Deus incredulitatem Israël diuitias gentium esse voluerit, & cur eo vsque salutem earum distulerit, eaque oblata repulsam tulerit Israël, quasi vtrumque populum diuina gratia capere nequiret, hæc & similia ex sua narratione consequi cernens, sistit gradum, & exclamatione illa mirabili mavult hominem in ignorantie suæ tuto hære, quam per obstruclissimæ quæstionis abrupta præcipitem dari: nihil omittens, vt egregie dixit Ambrosius siue quisquis is auctor fuit de vocatione gentium (nam stylus magis referre videtur Prosperum Aquitanicum) de his quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de iis, quæ non licet sciri. Multa enim sunt, inquit, in dispensatione operum diuinorum, quorum causis latentibus soli monstrantur effectus, vt cum pateat, quod geritur, non pateat, cur geratur, negotio in medium deducto,

Libr. 1.
de voc.
gent. cap.
5.

Rom. 11.

ducto, & in occultum ratione subducta: vt in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio comprimat, & de manifestis falsitas refutetur. Idemque rursus libro sequente. Et quis inter hæc querulis aut curiosis notum faciet, cur adhuc sollicitia quibusdam gentibus non oriatur, & à tenebris cordibus etiam nunc radios suos veritas reuelanda contineat; Satis ergo esset in re tanta, tamque obstructa infirmitatem nostræ scientiæ consistere, tuto negotium integrum Dei æquo veroque iudicio committentes, quam dum nitimur quæ sunt ab oculis nostris abscondita videre contra præceptum, fortassis immensæ lucis fulgore cæcari. Sed quia creberrima est quæstio inter infideles, & quæ acrius animos pulsare solet & pungeri, addendum est aliquid, quod est elatam mentem non satis premar; tamen obedientem atque subiectam non parum consoletur. Id vero nemo melius explicet, quam beatus Augustinus, qui in hanc quæstionem diu ac sape à se versatam incidens in epistola ad Optatum Episcopum ita scribit, Cur autem creentur etiam illi, quos creator præsciuit ad damnationem, non ad gratiam pertinere, beatus Apostolus tanto succinctorè breuitate, quanto maiore auctoritate commemorat. Deum enim dixit volentem ostendere iram, & demonstrare potentiam suam atrox in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Et mox, Merito autem videretur iniustum quod sunt vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa vniuersa in Adam massa damnata. Quod ergo sunt nascendo vasa iræ; pertinet ad debitam

Libr. 2. de
voc. gent.
cap. 3.

Ecclesi. 3.

Epi. 157

Rom. 9.

debitam penam: quod autem fiunt renascendo vasa misericordiae, pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo Deus iram suam, id est iustam fixamque vindictam, quae de stitpe inobedientiae ducitur propago peccati atque supplicij, ostendit & potentiam suam, qua bene vitur etiam malis, multa illis naturalia, & temporalia bona largiens, eorumque malitiam ad exercendos, & comparatione admonendos bonos accommodans, vt in eis discant agere gratias Deo, quod ab eis non suis meritis, qui in eadem massa pares fuerant, sed illius miseratione discreti sunt. Et infra. Notas etiam fecit diuitias misericordiae suae in vasa misericordiae, ita enim quid praestetur sibi discit, gratis iustificatus, dum non suo merito, sed gloria largissimae Dei misericordiae discernitur à damnato, cum quo eadem iustitia fuerat & ipse damnandus. Tam multos autem nasci voluit, quos ad suam gratiam non pertinere praesciuit, vt multitudine incomparabili plures sint illis, quos in sui regni gloriam filios promissionis praedestinare dignatus est, vt etiam ipsa reictorum multitudine ostenderetur, quam nullius momenti sit apud Deum iustum quantalibet numerositas iustissimè damnatorum. Atque vt hinc etiam intelligant, qui ex ipsa damnatione redimuntur, hoc fuisse debitum massae illi vniuersae, quod tam magnae eius parti redditum cernerent. Haec Augustinus, quibus generaliter quantum factae literae insinuant, rationes attingit, cur tam innumerabilis hominum ac populorum multitudo suo dimittatur arbitrio, id est perire sinatur. Verum cur illum, vel illum populum ante vocauerit ad salutem,

lurem, illum autem, & illum tandiu in sua caecitate reliquerit, quis audeat inquirere? Cum legamus Apostolos aliquando parantes profectio-
nem in Asiam, vt Euangelizarent, prohibitos esse à Spiritu sancto: & rursus in Bythiniam nauigantes non esse permisso à Spiritu Iesu. Qui ergo nemini gratiam deber, ille, quem oporteat, vocare, & quo tempore, & per quem sapientia sempiterna disponit. Et quamquam haec, quae de sententia Sancti Augustini, imo Apostoli Pauli disputata sunt, verissima sunt: sed illud tamen nihilominus intelligendum est, nullum vnquam hominum genus, ita à suo esse auctore desertum, quin pro suo modo Dei testimonium, auxiliumque sufficiens haberet: ita vt sint inexculpabiles diuinæ legis in suis cordibus scriptae corruptores, ingrati beneficiis celestibus patientiae, & bonitatis tantæ contemptores. Quamuis enim, vt Paulus & Barnabas Lystris egregie praedica-
runt, Deus in praeteritis generationibus dimiserit omnes gentes ingredi vias suas, id quod hucusque etiam in non exigua orbis portione accidere videmus: tamen non sine testimonio reliquit semetipsum, benefaciens de caelo, dans pluuia & tempora fructifera, implens cibo, & letitia corda hominum vt ipsius naturae admoniti operibus ex his, quae videntur bona possent intelligere eum, qui est, & agnoscerent quis esset artifex, speciei enim generator haec omnia constituit, à magnitudine enim speciei & creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri. Huius sapientis sententiam secutus Ambrosius libr. 2. de Vocatione gentium, Adhuc ita semper est, inquit, vniuersis hominibus qua-
dam

Act. 16.
Ibidem.

Rom. 1.
Act. 14.

Sap. 13.

2. de vsc.
gent. c. 5.

28 DE PROCURANDA INDORVM
dam supernæ mensuræ doctrinæ, quæ etsi parcio-
ris occultiorisque gratiæ fuit, sufficit tamen sicut
Dominus iudicauit, quibusdam ad remedium,
omnibus ad testimonium. Non quod sine Christi
fide salutem cuiquam, quod absit, permittat Am-
brosius: sed quòd gratia in naturæ doctrina lu-
ceat, & sequentem, ad spiritum fidei & charita-
tis inducat. At dicit aliquis hoc loco. Quomodo
credent, si non audiunt? Quomodo verò audient
sine predicante? Prædicabit sanè Philippus Eu-
nucho, & Petrus ad Centurionem mittetur, modo
illi præsent, quod per se possunt. Neque enim qui
per naturam inuitat, decrit per gratiam, si li-
berum non reluctetur arbitrium, Quamobrem
idem author in eodem opere. Quod si forte etiam
nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ na-
tiones quibus nondum gratia saluatoris illuxit:
non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio
Dei tempus vocationis esse dispositum, quo Euan-
gelium quod nondum viderant, audiant, atque
suscipiant. Quibus tamen illa mensura generalis
auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus
est præbita, non negatur: quamuis tam acerbo
vulnere humana natura fauciata sit, vt ad cog-
nitionem Dei neminem contemplatio spontanea
plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cor-
dis lux vera discusserit. Quibus profecto verbis
vniuersam Indorum causam præclare actam esse
ab Ambrosio nemo non videt. Interim verò
flagitia & crimina omnia istorum, quamuis ve-
niam, neque mereantur, neque impetrent apud
summum Iudicem Deum, leuius tamen omnino
puniantur

Rom. 10.

A. 7. 8.

A. 7. 10.

a. de voc.
gent. 66.

puniuntur. De his quippe scriptum est, sed parti-
bus iudicans dabas locum penitentia, non igno-
rans quia nequam est natio illorum, & rursus. Ve-
niam dabas peccatis eorū, virtus enim tua iustitiæ
initium est, & ob hoc quod omnium Dominus es,
omnibus te parcere facis, Denique vt quicumque
sine lege peccauerunt, sine lege iudicabuntur, ita
& qui sine Euangelio peccauerunt, sine Euan-
gelio iudicabuntur. Hæc eo commemorata sunt, vt
querela multorum aduersus Deum compescatur,
firmissimeque teneamus iudicia Dei omnia in tot
& tantorum perditione populorum iustificata esse
in semetipsis.

Sap. 11.

Rom. 1.

CAPVT VI.

Quod Indos Deus iam vocet ad Euan-
gelium.

VERUM quod ad institutum nostrum attinet,
quamquam sunt, vt dixi, non solum homi-
nes, sed populi & gentes longo tempore permis-
se infidelitati suæ; tamen nullum est hominum ge-
nus adeò ineptum, adeò brutum, & saxum, quin
ad Euangelij doctrinam idoneum sit. Omni enim
creature, quæ sub cælo est, prædicari Euangelium
præceptum est: & in semine Abrahæ omnes gen-
tes benedicentur: & vniuersæ familie terræ ven-
ient coram Domino, vt adorent. Esse quidem
aliis alias nationes hominum aptiores felicioresque
Euangelicæ frugi, vt agros fertiliores, negare
planè

Mar. 16.

Gen. 22.

Is. 21.

planè non possumus : sed qui omnes vocat, nemi-
nem fastidiendum docet. Sunt hebetes, sunt lu-
brici, sunt sanè. Sed cui minus donatum est, mi-
nus requiretur ab eo. Non inuoluat seruis piger
talentum vnum : & vno negotiari potest. Erant in
arca Noè tritèga siue tabulata infima, & media
& suprema, omne genus animantium eo iubetur
induci, vt cæteris pereuntibus, ipsa seruentur.
Non excluditur cornus præ aquila, non lepulus
præ leone. Petrus quoque occidere iubetur auda-
cter, & manducare de omnibus non solum volu-
cibus, sed etiam reptilibus, & nihil immundum,
& alienum censere, quod à Domino sanctifica-
tum sit. Habet cœlestis ciuitas mansiones pluri-
mas non minus genere, & gradu, quam
ipsa numerositate mirabiles. Neque aurum solum,
& gemmæ, sed pili quoque captarum tabernacu-
lo Dei oblati recipiuntur. Denique qui abiectos
istos ac miseros Euangelio ineptos putant, & pa-
triæ cœlestis beneficio excludunt, qui contem-
nunt, atque pessundant, audiant tandem Domi-
num, & suum, & ipsorum pariter, seuerè admo-
nentem. Videte ne contemnatis vnum ex his pu-
sillis : dico enim vobis quia Angeli eorum in cœ-
lis semper vident faciem Patris mei, qui in cœ-
lis est. Opinor non indignos humano suffragio, &
patrocinio, quibus famularus exhibetur Angelicu-
m. Omnes enim administratores spiritus sunt
propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Nul-
lum ergo etiam abiectum, & belluinum genus ho-
minum à salute Euangelica alienum censendum
est, cum Deus neminem vocet, cui non ad id
consequendum quò vocat, intelligentiam, & gra-
tiam

Gen. 6.

Ab. 10.

Ioh. 14.

Exod. 25.

Mat. 18.

Heb. 1.

tiam idoneam conferat. Erri enim vocantur multi,
eliguntur pauci, tamen nemo vocatus negligitur,
nisi qui vocantem, cum liceret, audire contem-
psit. Notum à sæculo est Domino opus suum no-
strum est, quoniam ad omnes ire iussus sumus, nemi-
nem præterire, omnes vocare, omnes allicere,
omnes conuenire. Quinam ex quibusve assu-
mendi sint, ille nouit, cui est æqualiter cura de
omnibus, & tamen non omnes prædestinauit ad
vitam. Sed ex omni genere, & natione assumi, &
ostensum iam est, & præclaro Esaiæ testimonio
tandem confirmandum. In fine Prophetiæ illius
Dominus loquitur : Et ponam in eis signum
& mitram ex eis, qui saluari fuerint ad gentes in
mare, in Africam, & Lydiam tenentes sagittam
in Italiam, & Græciam ad Insulas longè, ad eos
qui non audierunt, & non viderunt gloriam
meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus,
& adducent omnes fratres vestros de cun-
ctis gentibus donum Domino, in equis &
in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in
carrucis ad montem meum in Hierusalem, dicit
Dominus, quomodo si infertat filij Israël munus
in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex
eis Sacerdotes & Leuitas, dicit Dominus. Hoc
tanto circuitu verborum satis Spiritus sanctus
ostendit, quàm esset Dei consilium immobile, nul-
lum esse genus hominum tamen remotum, ad quod
Euangelij gratia non perueniret, & de quo pre-
tiosa Deo munera non referret. Signum enim salu-
tare Crucis ponit in frontibus suorum, quod sub
Thau olim viderat Ezechiel, & sic armatos mitrat
ad

Ab. 15.

Sap. 6.

Esa. 66.

Eze. 9.

ad gentes in mare, sicut vt Septuaginta legunt & in Hebraeo est, in Thafis, quo nomine Indiae remotissima loca significati in scriptura Hieronymus hic refert, & Theodoretus in Ionam, aut immensum mare, vt alij malunt, id est Oceanum. Postquam autem Asiam, Africam, Europamque percurrerint, & ad Insulas vsque vltimas se protulerint, vt non sit loquela & sermo gentium adeo barbararum, vbi non sit loquela, & resonent verba eorum; tunc munus Domino egregium afferent, id est fratres suos, magnum & gloriosum praedae apparatus agentes in equis, in curribus, in quadrigis, in mulis, & carrucis, quod quid est aliud quam pro diuersitate venientium ad Fidem diuersa esse aptata vehicula? Alij equis vehi possunt, vt pote celeri & pernici ingenio, alij quadrigis gloriosi & curribus praepotentes. Sed qui tardiores fuerint & ignobiliores, habebunt etiam ipsi sua vehicula. Si equis minus sunt apti, at mulis insidere poterunt: si quadrigae non erunt, at non deerunt vel carruca, quibus imponantur. Vt non solum Graeci & Sapientes; verum etiam barbari & rudes in domum Domini, quae est in Hierusalem, id est in Ecclesiam Christi congregentur. Atque vt intelligant omnes, etiam in istis beneplacitum esse Deo nostro, eliget de iis ipsis Sacerdotes sibi & Leuitas. Distribuet, inquam, spiritum suum, & charismata non solum Apostolis, & Israel, verum etiam gentibus, vt cum Petrus, qui est caeli ianitor, viderit Dei donum diffusum in eas pariter, prohibeat aquam, quae introitus est Ecclesiae: fratres quoque si forte elatius disceptent,

Hierony.
in vlt. l.
Theodor.
vlt. in
1. c. Ion.

Ps. 18.

Ah. 10.
Ah. 11.

ipso exemplo ac testimonio diuino edocti conticecant. Nihil enim magis confirmat animos fidelium Christi praedicatorum, quam testimonium Spiritus sancti per dona sua, & charismata, quae partitur, vt vult. Et quidem dona spiritus; signa & miracula, quae in Fidei praedicatione innotuerunt, his etiam temporibus, quando charitas vsque adeo refrigit, enumerare longum effectum in Orientali illa India, tum in hac Occidentali. Res Iaponensium notae iam sunt. Synarum regio ingens diu tentata, iam vtriuoque aperta nauigatione Lusitanorum, & nostrorum ex noua Hispania. De Mexicanis multa narrantur. De Insularibus ipse quoque aliqua ex parte nonnulla conspexi. Historiae inuenti noui orbis loquuntur multa, & miranda, & vera, quorum hodie quoque testes satis Fide dignos habemus. Duo, quae recentia sunt exempli gratia non morabor apponere. Foemina in suae infidelitatis errore obstinata, & superstitioni cuidam veneficae addictissima, quae caeteris omnibus in illa familia baptizatis sola repugnauerat: morbo iam vltimo laborans misit ad sacerdotem, vt ad se festinaret, non enim se posse exire de vita, nisi aqua prius salutari perfunderetur. Semel arque iterum accessit tandem venit, inuenit animum in extremis agentem, & baptismum magno affectu poscentem: rogat, cur tandiu distulerit: respondet illa, sibi nihil minus fuisse semper in animo, quam fieri Christianam, oderat enim, vel ipsum nomen, sed tamen morti iam propinquanti astitisse sibi iuuenem candidum, qui antea vitam acriter reprehenderit, & Christi religionem quantocyus suscipere persuaderet:

C

contra

34 DE PROGVRANDA INDORVM
contra verò terrum quendam Æthiopem altera
ex parte partiam superstitionem diu inculcasse: &
cum anxia diu hæreret, tandem vicisse iuuenem
Christi: statim tantum sibi baptisimi desiderium
accensum, vt nihil aliud lamentaretur, quam se
à prima ætate non fuisse Christianam. Quid multa?
Interrogata de fide pro more, & penitenti-
am ante actæ vitæ magno dolore significans, bap-
tizatur, & baptizata protinus animam efflat,
ipso sacerdote cum cæteris, qui aderant, admiran-
te vehementer, cuius ego factam narratione cog-
nouit, qui etiam legitimo testimonio probatum
ad Episcopum suum transmittendum curauit. Fuit
vir quoque apud nos, qui hodie etiam viuuit, con-
iugatus in valle Humai vocata, olim baptizatus,
& testimonium habens bonum in simplicitate
sua, & sobrietate. Hic grauius ægrotans, cum
mortuus omnino crederetur ab vxore, quæ sola
eadauer viri seruabat opertum, expectans ad sep-
pulturam alicuius adiutorium (erant enim soli in
loco satis remoto) triduum integrum iacuit, vt
putabatur, exanimis, panno coepertus: cum re-
pente mouere se cepit, & vxorem admirantem
ac pauentem vocans, vera esse dixit, quæ à Patri-
bus dicerentur de vita futura. Nam & se perdu-
ctum à quodam multa ac stupenda vidisse. Cum
res sacerdoti innotuisset, qui hominis ruditatem
optimè nosset, & miraretur tanta de rebus spiri-
tualibus, & occultis ex ordine referentem, iam
morbo leuatum ad Archiepiscopum examinan-
dam transmisit: cuius consilio, & à nostris fra-
tribus, & à multis alijs diligenter interrogatus,
aperte, & responsionum ordine, & sensu, & ipsa
rulus

SALVTE. LIBER I. 35
valens constantia, & lacrymis ac profundo quo-
dam affectu declarauit illa omnia non aliter sibi
potuisse innotescere, quam facta super eum manu
Domini mirabilem extasim. Id quod vitæ demum
innocentia fati postea confirmauit: atque hodie
quoque Dominicus (hoc hominis nomen est) di-
citur multa narrare de sæculo futuro iis, quos
auditorios vult iter iudicari. Ferè eiusdem exempli
est cum illo Curmacutiali, de quo Augustinus
scribit in lib. de Cura pro mortuis agenda, & cum
illo altero Steelio, de quo narrat in historia Ar-
glica. Non dubium est quin Deus charam habeat
salutem Indorum, atque ex his numerosissimis
populis multos in regnum Christi adoptarit, per-
ducendos ad patriam eo ordine, & modo & tem-
pore, quod ipse constituit. Firmum enim funda-
mentum Dei ita habens signaculum hoc, Cognouit
Dominus, qui sunt eius.

Aug. de
cura pro
mortuis.
r. 12.
Sed. lib.
Angli.
biso.

2. Tim. 2.

CAPVT VII.

*Quomodo Indorum ingenia tractanda
sunt, vt Christo lucrifiant.*

Sed ingenium barbarorum, moresque bellui-
ni nobis stomachium mouent. Primum qui-
dem debemus non esse nobismetipsis sapientes,
sed humilibus, vt monet Apostolus, consentien-
tes. Deinde repetendum est sedulo Christum pro
omnibus esse mortuum, vt qui viuunt non sibi
viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, sed quia
C 2 non

Rom. 12.
2. Cor. 5.

non hoc, vt par est, æstimamus, idcirco charitas Christi non vrget nos. Quòd si pro barbaro, & Scytha mortuus est Christus, profectò à salute non alienantur homines, si dici potest, etiam irrationales, quod oportet etiam, atque etiam aduertere & animo altius insculpere. Non enim exiger amplius à quoquam Deus, quàm illius natura Deo adiuuante præstare queat. Barbaros præ Græcis atque Indos nonnullos præ nostris si quis dispiciat, nihil aliud ferè censeat, quàm præ hominibus rationalibus irrationalia iumenta. At vtriusque Dei bonitas locum parat, vtraque ad do-

Hier. 31. mum suam congregat. Seminabo, ait, in Hieremia, domum Iuda, & domum Israël semine hominum, & semine iumentorum. Vna est Ecclesia, quæ non solum propagatur humano semine, sed etiam belluino. Cuius magnificentiæ amplitudinem admiratus propheta exclamat, Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuâ Deus? Quid ita? Dixerat nempe homines & iumenta saluabis

Pf. 35. Domine. Quæ verba edisserens sanctus Ambrosius, Quid est homines & iumenta: Rationabiles vtrique & irrationabiles. Rationabilibus iustitia: irrationabilibus misericordia. Alij reguntur, alij nutriuntur. Quam interpretandi rationem vt per iumenta diuinæ literæ intelligant homines iumentis similes sensu, etiam Hieronymus sequitur, atque alij patres, vt Gregorius in illa verba.

Hier. in Hier. 6. Animalia tua habitabunt in ea. Reuera in Ecclesia Christi etiam iumenta saluantur, quia Dei misericordia multiplicata est. Vides hominem, exigui sensus, ingenio tardum, iudicii inopem, ne contempnas, ne regno cælorum ineptum putet.

tes. At non percipit quæ Dei sunt, & stultitia est illi quicquid spiritualiter dicitur, nec potest intelligere. Adhuc noli repellere, & istum potest ac vult saluare, qui neminem vult perire. Mystertia fidei pronuntiat, neque intelligit, imo vix etiam pronuntiat: sæpe dicendo, sæpe inculcando nihil penè imbuitur, semper hebes, & tuncus, perinde atque iumentum canere doceas. Rursus aio, ne desperes irrationalis est iumentum denique Æthiops aut Indus. Audi Ambrosium istos esse regendos verbi capistro ad Fidem. Neque enim si satis ratione non potest capere, quæ docetur, non etiam poterit quantum sufficit Fide apprehendere, vt saluus fiat. Alioqui si non potest credere, vt illum oportet, quomodo qui non crediderit, condemnabitur? Nisi prædicatione Euangelij contendas damnari posse, saluum esse non posse. Quod impium nefas auctar Deus à Christiano. Certissimè igitur retinendum est nullam barbaricam, sensu carere ad Fidem necessario. Indi potè, omnibus consentientibus, non vique adeò ingenij ac sensus inopes sunt: quin potius, si velint animum appellere, acuti satis. At moribus, inquis, Indus est inuerecundis, ventri, & veneri, sine relictatione obsequens: superstitionis mirè obseruator, & tenax. Et isti etiam salus est, si regatur. Chamo & fræno constringe maxillas, onera congruentur, adhibe, si opus sit, stimulum. Quod si calcitrant, noli iratus gladium adigere, sed punge moderatè, & cohibe paulatim, donec se assuelcat præbere obedientem. Nempe si equus tuus impingat calcem, siue equitem dorso, seu frænum depulit ore, non statim

1. Cor. 2.

1. Pet. 3.

Marc. 16

Pf. 31.

38 DE PROCYRANDA INDORVM
statim ferro enecas, aut domo abiicis, propterea
quod rem tuam, ac pretium pecunie tue non
vis tibi perire. Quod si homo doctrinam statim
non accipiat, neque se docenti bene accommo-
det, statim fastidendus, aut exterminandus erit.
Neque Christi pretium, & sanguis cogitabitur.
Seruilem plane naturam esse barbarorum expe-
rientia magna ex parte docuit. Ac ferè nisi metus,
& vis aliqua afferatur, more puerorum, obedi-
re contemnunt. Quid igitur: liberali tantum, &
virili ingenio salus speranda est? An etiam puero
pædagogus in Christo adhibendus est? Est plane,
est disciplina quædam cautior, & vigilatior exer-
cenda, & virga interdum vtendum, sed in Chri-
sto, compellendi sunt intrare ad cœnam, sed in
Domino. Non enim quæ ipsorum sunt, sed ipsi
quærendi. Scriptum est, virga, atque correctio
tribuit sapientiam: puer autem qui dimittitur vo-
luntati suæ, confundit matrem suam. Et rursus, ser-
uus verbis non potest erudiri, quia quod dicis
intelligit, & respondere contemnit. Et alibi, Ci-
baria, & virga, & onus asino: panis, & discipli-
na, & opus seruo, operatur in disciplina, & quæ-
rit requiescere: laxa manus illi, & quæret liber-
tatem, id est, cum adhuc premitur opere, cogitat
desidiam, quid erit, si se solurum, & vacantem
viderit? Fugam sanè cogitabit, atque idè adiun-
gitur, iugum, & lorum curuant collam durum,
& seruum inclinant operationem assidua. Et mox,
mitte illum in operationem, ne vacet: multam
enim malitiam docuit otiositas. Ac licet præcepta
hæc de moribus data à sapientibus de admini-
strando & regendo conuenienter vniuerso man-
cipiorum

Luce. 14.
Pro. 19.

Pro. 29.

Ecc. 1. 13.

Ibidem.

39 SALVTE. LIBER I.
cipiorum genere perspicuè loquantur, & verè:
quod experientia quotidiana satis indicat in his
regionibus, vbi nulla domestica obsequia, nulla
externa opera nisi à seruis Æthiopiis sunt, quo-
rum re vera mores disciplinam seueriorem, & as-
fiduos labores exigunt: tamen de iis etiam acci-
pienda sunt, qui, & si conditione serui non sunt,
ingenuos tamen mores non præ se ferunt. Etenim
iisdem testimoniis seueritatem rigidiorem aduer-
sus contumaces homines adhibendam, etsi olim
secus sensisset, tamen aperta experientia rei sed
commotum Augustinus profiteretur scribens con-
tra Donatistas & Circumcelliones genus homi-
num improbitissimum ac feruissimum. Illud autem
ab eodem glorioso Patre sæpe vsurpatum, ma-
gnopere ad rem pertinere arbitror: quemadmo-
dum olim sub veteri testamento fuisse multos, qui
ad gratiam noui testamenti pertinere, id est, qui
non spiritu seruitutis in timore, sed spiritu dile-
ctionis, vt Dei filij ducerentur: ita nunc quoque
sub Evangelio in Ecclesia plurimos esse, quibus
veteris testamenti status & institutio quodammo-
do congruat, homines magna ex parte anima-
les, spiritum vix habentes, Qui tamen à salutis
via non procius excluduntur, sed pro suo modo
conuenienter instituendi sunt. Docuit verò nos
cælestis sapientia antiquum illum populum cer-
uicofum duabus maximè rebus scænasum, labore,
& metu: quod vtrumque seruorum est proprium.
Laborem quidem & inexhaustam quandam oc-
cupationem videre licet in multitudine sacrificio-
rum, lotionum, vnctionum, rituum, obseruan-
tiarum, ceremoniarumque omnium, ita his vt
C. 4. detine

Epist. 50:
ad Rom. f.

detinerentur, vt vix idola sua & commenta cogitare sinerentur. Metum verò quæ legis pagina non inuiteret? Vt terrore suppliciorum, & ipso sapius iam factò periculo ad præcepta salutis appellerent animum, & contentione deposita, Diuicibus suis discerent obedire. Tale sanè erat eorum ingenium, meliòta ac celsiora non caperet. Quamobrem per Ezechielem Dominus ipse testatur, Eo quòd iudicia mea non fecissent, & præcepta mea reprobasent, & sabbatha mea violassent, & post idola patrum suorum fuissent oculi eorum. Ergo, inquit, & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuunt. Itaque Hebræi atque carnalis populi more maxime regendas esse nationes barbaras has, præsertim Æthiopum & Indorum Occidentalium gentes, vti & per occupationum assiduarum salutare onus ab otio, & libidine reuocentur, & per timoris incussi frænum in officio contineantur, cum antiquæ ætatis exempla, tum verò periculosissimi cuiusque recens & quotidiana experientia copiosissime, ac manifestissime declarauit. Hoc enim est lorum & iugum, quod sapiens commendat: hæc virga & onus. Hoc modo ad salutem vel inuiti compelluntur intrare. Quæ non eo commemorata sunt omnia, quo vim & seuitiam à Christi visceribus alienissimam in Indorum nationes vilo modo probem, aut tanquam in feruos dominandum putem, sed vt ostendam etiam illiberali & difficili ingenio non esse salutem desperandam, si & patienter feratur, & sapienter regatur. Charitas omnia suffert, omnia sustinet, omnia sperat: patientis est, benigna est. Seueritas

ergo

ergo quæcumque exercenda est, à charitate aliena esse non debet. Charitatis porò nihil est ita proprium, quam vt non quærat, quæ sua sunt. Hanc si & animo intimè seruet, & re ipsa declaret, qui infirmorum, & insipientium morbis curandis austeriorem se se interdum exhibet medicum, nõ est timendum; ne hominum animos subditorum, ita offendat, vt vel à se, vel ab Evangelica simplicitate alienet. Facile enim recuperat charitatem, quos disciplina commouerit. Imo verò per vilem timoris vim ad libertatem filiorum paulatim homines diuinitus inducuntur.

CAPVT VIII.

Barbarorum ineptitudinem non tam à natura, quàm ab educatione, & consuetudine proficisci.

Adam verò, id quod plurimum interesse arbitror, omnino ad istam ineptitudinem animi morumque Indicorum feritatem non ita facere natalium, stirpisve, aut æeris natiui causas, quemadmodum diurnam educationem, & consuetudinem bestiarum vitæ non valde dissimilem. Equidem & olim ita mihi persuaseram, & rebus ipsi iam modo confirmatus ab ea sententia auelli minime possum. Ac generaliter sanè si quis contempletur, in humano ingenio longè plus efficit educatio, quàm natiuitas. Et si enim vim habet non

42 DE PROCVRANDA INDORVM
non paruum genus, & patria, cum Apostolus
Paulus Epimenidi Poëtae subscribat de Cretensibus,
Cretenses semper mendaces, mala bestiarum,
ventres pigri, tanquam ad morum peruersitatem
patria multum contulerit, notumque illud sit al-
terius Poëtae.

Horatius. *Beotum in crasso iuuares aëres natum:*
Tamen infinitis partibus superat vitæ instituto,
& exempla ab ipsa infantia per sensus insculpta
rudi adhuc, & tenero animo. Sunt hæc vitæ for-
mæ mentis humanæ, quibus imbuta ad appeten-
dum, ad agendum, fugiendumve propria ac fa-
miliari propensione fertur, quemadmodum na-
tura quævis iuxta formam sibi insitam operatur.

Aristot.
Ethic. Qua propter illud Philosophi probant omnes, non
asserere dolorem consueta, sed voluptatem: &
consuetudinis vim, alteram esse naturam, & illud

Preu. 22. nostri sapientis, Adolescens iuxta viam suam
etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Ac re-
vera nulla est tam barbara natio, nulla tam stupa-
da, quæ si ab incunte ætate accuratè, & generosè
educetur, non deponat barbariem, induat hu-
manitatem, & morum elegantiam. Videmus, vel
in ipsa nostra Hispania homines in pagis quibus-
dam natos, si apud suos perseuerent, ineptos ha-
beri, ac ridiculos: eosdem traductos in scholas,
aut Curiam, aut celebres vrbes miræ solertiae, in-
genio præstare, nemini cedere. Ipsos *Ethiopia*
liberos, quibus nihil apparet absurdius, in pala-
tio enutritos, aded promptos ingenio, & ad quid-
uis paratos videas, vt si colorem detrahas, nostros
putes. Plurimum potest consuetudo in omni ge-
nere morum in vtramque partem, & boni, &
mali.

mali. Quamobrem D. Chrysof. vbi mores perdi-
tos seruorum exposuit, parumque idoneos dixit ad
virtutis doctrinam capeffendam, sapientissimè
adiunxit: Non id quidem natura causa, absit
verum propter conuersationis vitæque negligen-
tiam, solent enim huiusmodi in iis, quæ mores
tangunt, negligi à Dominis. Nihil enim ferè
aliud curantij, in quorum potestate sunt, quam
ministerium suum. Quod si mores illorum com-
ponere aliquando studeant, & hoc sui gratia tan-
tum faciunt, ne istis negotia exhibeant, mole-
stique sint. Quæ B. Patris sententia nostrorum ho-
minum vaticinatio mihi videtur: Accusant natu-
ram, moresque barbarorum, ipsi nihil adhibent
curæ, nisi vt seruis vrantur ad suas priuatas com-
moditates. Qua igitur ratione homines pecudum
instar enutritos ad fidei doctrinam ineptos esse
causaris: Si ipse ita esses informatus, inter istos
& te quid quæso discriminis interesset: Audi eun-
dem Patrem in causa adhuc seruorum immoran-
tem, Cum igitur sic negligantur, inquit, nemi-
nemque habeant, cui componendi illos, ac for-
mandi studium sit, merito ad ipsa nequitia præ-
rupta ac precipitia deuoluuntur. Si enim vbi Pa-
ter instat, & Mater, & Pædagogus, & Nutritius,
& Magister, & æquales, ipsaque libertatis opi-
nio, & alia plurima, perdifficile quispiam ma-
lorum contubernia consortiaque deuitat, quid
putas his omnibus destitutos, qui quotidie sceles-
tis commiscantur hominibus, & cum quibus
volunt licenter congregiuntur, cum sit nemo, qui
ipsorum conuersationem amicitiaque disquirat?
Quid arbitraris cuiuscemodi homines fore? Nonne

Hom. 4.
in epist.
ad Titum

In eadem
Homil.

ad

44 DE PROCURANDA INDORVM
 ad supremos scelerum vertices euasuros: Idcirco
 difficile est profecto seruum fieri bonum. Hæc
 ille. Non ergo naturam barbarorum deinceps
 accusamus, sed locordiam potius nostram, & ne-
 gligentiam. Perdifficile negotium est dediscere
 natales, & consuetudinem inueteratam, atque
 inde ad mores, & inuitatos, & sensui ac libidi-
 ni penitus iniucundos transformari. In omni anti-
 quitate fuit non mediocri labor Euangelij Ma-
 gistrorum in transferenda ad Fidei regulas, &
 conuersationem veteri hominum consuetudine.
 Testis est historia vniuersa. Multa Iudæis legi as-
 fueris Apostolica Ecclesia condonauit, vsque dum
 prorsus exiit Mosem, Christum induerent. Multa
 de Ethnicismo tolerauit antiquitas: in ipsis pri-
 maris Christianis magna alioqui miracula eden-
 tibus vix victimarum cruor elui poterat, vt opor-
 tuerit Apostolum sæpius ea de re monere Corin-
 thios. Scribit Gregorius Papa ad Augustinum An-
 glorum primum Episcopum mores gentilicos, &
 patrios paulatim debere emendari, & patienter
 toleranda esse, quæ non possunt, ita facile corri-
 gi. Lectio omnium pene nationalium Concilio-
 rum indicat peculiarem sanctorum Patrum cu-
 ram in relegandis paulatim ritibus quibusdam
 maiorum. In Africa multa vsque ad sua tempora
 Augustinus perdurasse testatur. Ne igitur desperem-
 us, aut tumultuemur, si de pristina barbarie,
 & superstitione, & animali vita in baptizatis In-
 dorum populis multum adhuc permanere videa-
 mus, cum præsertim, & ipsorum ingenia rudiora
 sint, & nostra diligentia nullo modo cum ve-
 terum labore comparanda. Mores sensim mutan-

tur

Legi
 Chry. e-
 pist. 1. ad
 Cor. br. 7.

Greg. 19.
 Reg. c. 17.

Aug. ep.
 64.

tur in melius, Fides Christi magnam totius huma-
 ni sensus, & affectus habet abnegationem. Pro
 lucro nom mediocri computandum est, quicquid
 ex tam horrida, tamque inculta barbarie huma-
 nitatis, aut etiam Christianitatis eluceat. Exem-
 plo ac solatio sit Dominus omnium, qui populi
 cervicofississimi mores adeo ingratos, & insuaues
 sustinuit per annos quadraginta, imo plusquam
 quadringentos: quem tamen, & delere facile
 poterat, & magnis potius beneficiis inuitabat, vt
 hominis improbitatem Dei patientia benignitas-
 que superaret.

CAPVT IX.

*Quòd lingue difficultas non detertere de-
 beat ab Euangelij propagatione.*

Sermonis autem, & locorum difficultates non
 exigue illæ quidem sunt: sed vt charitatem
 exerceant hominis Dei, non vt extinguant. Apo-
 stolis quidem datum scimus donum esse lingua-
 rum, propterea quod pauci Christi præcones to-
 to orbe salutis nuntium breui insonare debebant.
 Quamobrem Paulus gratias agit Deo, quòd om-
 nium lingua loqueretur. Quandiu verò generale
 illud munus spiritus in Ecclesia perduravit, neque
 apud veteres compertum lego, neque ego facillè
 dixerim. Illud pro comperto habemus prædica-
 tionem Euangelij posterioribus sæculis processis-
 se, cum linguarum dona cessassent, sed charitas
 omnium

1. Cor.
 14.

omnium donorum maximum studiosè ageret, vt quod deerat in dono, aueretur ad meritum. Profectò enim posteriores hac in re, & si fecus aliis fortasse videbitur: non ita infeliciores fuere maioribus. Enim vt Christus ad Thomam dixit, Fidem ex oculis, & tactu colligentem, Beati qui non viderunt, & crediderunt: ita etiam dicere quispiam queat beatos eos, qui non acceperunt sermonem, & tamen prædicauerunt. Hic enim vtrumque mercedis est loco, & pugnare, & ipsa sibi arma expensis propriis parare: & prædicare inquam, & sermonem necessarium prædicationi discere. Vt ergo in prima rerum conditione, ita naturas instituit summus opifex, vt vnumquodque perfectum ederetur iuxta genus suum, nullo terræ labore, nullo cæli circuitu: at mox iussit semen proferte, vnde terra laborata genus vnumquodque repararet: ita sanè oportuit in regeneratione mundi per verbum idem omnipotens primas stirpes diuinitus perfectas surgere, deinceps harum seminibus accedente humani studij labore genus Euangelicum propagari, cum iam, & numero multi essent, & temporum non premeccentur angustiis. Beati quidem oculi, qui viderunt Dominum: sed beati quoque qui non viderunt, & crediderunt. Fœlices quibus Spiritus sanctus dedit donum linguarum, interpretationem sermonum: at non infelices, qui per charitatem spiritus de suo ponunt in opere Domini, quod non acceperunt. Quamquam, & hoc ipsum posuisse, accepisse est. Iam illud multum mouere nos debet, quòd videmus ad gentes profundi sermonis, & ignotæ lingue homines

Ios. 10.

Zac. 10.

Ios. 10.

mines penetrare lucri spe, nec deterreri barbarie immensa, sed vniuersa mercium gratia lustrare, non Æthiopum innumerabiles linguas, non Syriarum, non Tartarorum, non Brasiliensium, non extremi Oceani litora recusare, & quicquid inter Mendocinum Promontorium, & Fratrum Magellanicum situm est infinitis terræ, ac maris spatii, idque vtroque ex latere, & Boreali, & Australi, magno studio obire: denique, & si quem tellus extrema refuso summoque Oceano, vel si quem extenta plagarum, Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui, hunc perfrutantur, huius lingue vel balbutientes se accommodant, vt aurum, argentum, ligna pretiosa, mercisque exquisitas ad suos euehant, quæstum vndique augent: tam longam, & periculosam peregrinationem audissimè suscipiunt, vt profecto admirabile sit omnes pene portus vtriusque Oceani, omnes sinus orbis terrarum stationibus nauium Hispaniensium teneti, omnes Indorum Satrapas cum nostris mercatoribus & nautis commercium habere. At qui pretiosissimas merces quarimus animas Dei imagine insignes, qui lucra noui incerta, aut breuia; sed æterna in cælis speramus lingue difficultatem, locorum asperitatem causamur, vt appareat verè prudentiores esse filios huius sæculi in generatione sua filiis lucis. Et sermonis quidem difficultas in hoc spatio regio Piru magna ex parte leuata est, cum generalis illa Ingarum lingua, quam Quichuum vocant, vbiq; in vfu sit, & ea ipsa non ardua scitu præsertim ad artem iam redacta diligentia, & studio viri de Indorum natione optime meriti. Quod si in superioribus

Virg. 7.
Æneid.

Luc. 16.

rioribus prouincijs ea potissimum viget quæ appellatur Aimara, neque ipsa est valde difficilis, neque multum ab illa altera abhorrens. In Mexicano Regno aiunt esse linguam quoque generalem, vt facilius sit communicatio inter se tam multorum populorum, & gentium. Quod si Christianus Princeps id effecisset in Christi gratiam, quod barbarus Guainacapa imperio suo effecit, vt vna lingua omnes vterentur, aut vna certe vbique haberetur, profecto maximam prædicationi Euangelij commoditatem fuisset allaturus. Verum vbi id fieri minus potest, superest, vt charitas ardens in Christum, industria, & labore perficiat, quod deest naturæ. Quæ in re P. Francisci Xauerij admirabile extat exemplum, qui in perdiscenda Malauarica lingua tantum operæ, & sudoris posuit, tantundemque in Iapponensi, atque alijs longè inter se diuersis, vt si Apostolico dono linguarum præditus esset, non posset maiore gloria Christi nomen in tanto terrarum orbe vulgare. Certè enim Charitas omnia potest & cum linguæ cessantur, vna charitas pro omnibus est.

4. Cor. 13.

CAPVT X.

De Habitatione inter Indos.

INter obiectiones supra propositas postrema petebatur ex incommoda habitatione barbarorum. Huic modo respondendum est hoc excepto

cepto

cepto quòd quæstio illa grauis, Vtrum expediat sedem figere inter Indos, quòd vulgò doctrinas tenere dicunt, an potius discurrendo inter eos verbum salutis disseminare, quod proprium est missionum, in suum locum referuanda est, vbi Deo propitio accuratè tractabitur, & quid habeat commodi vel incommodi res vtraque, explicabitur, tum verò quibus incommodis melius ac facilius occurrì queat. Illud tantum nunc agitur, vt neque alperitates locorum, neque impedimenta itinerum, neque verò habitationis ipsius Indicæ ratio postpostera Christi seruum ab instituto retardent. Et quidem labores ærumnaque iter mari terraque facientium, & multæ, & graues sunt. Verum quis aliter sibi persuaferit, nisi demens sit, cum patria, atque amicis, & charis omnibus relictis velut alter Abraham peregrinatur, & exit nesciens, quo eat? Ego inquit, ero merces tua magna nimis. Hoc Apostolicum opus, hæc gloria propria. Et tamen qui misit suos sine pera, & sacculo, & argento, quærît ab ipsis, Nunquid aliquid defuit vobis? Nusquam diuina Prouidentia, neque certius, neque dulcius sui experimentum præbet, quàm cum illius ope fretus incertas sedes, & humana præsidia incerta constituit experiri. Paulus Apostolus clamat, *Heb. 13.* sunt mores sine auaritia, contenti presentibus. *Dent. 31.* Ipse enim dixit, Non te deseram, neque derelinquam, ita vt sidenter dicamus, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Iam vero quod de habitatione rara, & incommoda barbarorum multi causantur, Primum

Gen. 12.

Heb. 11.

Gen. 15.

Mai. 10.

Luc. 22.

Heb. 13.

Dent. 31.

Iof. 3.

Ps. 55. 6.

117.

D m m